Postvägen via Markaryd och Markaryds postkontor

Av Catrine Arvidsson

Det svenska postverket dateras som bekant till 1636 då den första förordningen om en allmän och regelbunden postgång genom landet utfärdades. Vid den tiden fanns det dock sedan länge en fungerande post mellan Stockholm och Markaryd vid den danska gränsen, där länsmannen och tillika postmästaren Brodde Jakobson och hans son var stationerade. Det är också känt att de kungliga kurirerna var förelöpare till Postverket, och det var ett sådant dubbelt uppdrag som postmästaren i Markaryd uppehöll. Vi ska i denna artikel studera vilken betydelse postkontoret i Markaryd hade under 1600-talet och det trettioåriga kriget och den äldsta svenska postvägens strategiska betydelse för all befordran av underrättelser och brev från övriga Europa.

Fil.mag. CATRINE ARVIDSSON är född 1948. Artikelförfattaren är kulturvetare med studier i konstvetenskap, etnologi, historia och idéhistoria, och har arbetat i många år som museipedagog och med programverksamhet. De senaste åtta åren har hon gjort byggnadshistoriska utredningar åt Statens fastighetsverk, först i projekt, numera som konsult. Catrine Arvidsson skriver också byggnadshistoriska texter i varierande form och format åt Fastighetsverket och är återkommande skribent i tidskriften *SVF Kulturvärden*.

Länsmannen som postförvaltare

Med Gustav II Adolfs tillträde på tronen 1611 påbörjades den omvälvande reformationen av rikets ämbeten och rättsväsen. Det var Axel Oxenstierna, kungens förtrogne och rikskansler från 1612, som byggde upp en statlig fungerande byråkrati under de följande decennierna, med Stockholm som politisk och administrativ centralort. För landets förvaltning krävdes också en lokal förvaltning i moderlandet och ute i provinserna. Här ska inte redovisas för hela den lokala organisationen och dess utveckling under 1600-talet. Det är länsmannens roll som är intressant eftersom det finns flera uppgifter om länsmän som postmästare under den aktuella perioden. Länsmannen var underställd häradsfogden som skulle bevaka kronans ekonomiska intressen, och tycks ha haft en verkställande funktion att driva in kronans skatter inom häradet. Under medeltiden tillsattes han uppenbarligen av fogden men med allmogens inflytande och godkännande. Någon gång under första delen av 1600-talet, forskarna är inte mer precisa än så, övergick tillsättningen till landshövdingen. Länsmannen uppges generellt ha varit en man av folket, ofta själv bonde. (Det finns en spridd missuppfattning att länsmannen var underställd kronolänsmannen, men han var i själva verket en och samma person.)

Sedan Gustav Vasas tid, kanske ännu längre tillbaka, hade allmogen varit skyldig att ge fri skjuts och gästning till den som

Axel Oxenstierna var rikskansler i drottning Kristinas förmyndarregering. Som sådan var han också chef för Kanslikollegium och därmed för det verk som Postverket sorterade under.

förde kunglig post genom landet. Vår förste kung Gustav stipulerade särskilt att brev till kronan skulle föras från länsman till länsman. Länsmännens postansvar finns dokumenterat från ett herremansmöte i Strängnäs 1529 och var uppenbarligen i bruk ännu i början av 1600-talet.

Det var ju nästan regel att ett yrke gick i arv från far till son, men hur vanligt förekommande det var att uppdraget som länsman ärvdes över generationerna är oklart. Länsmännen i Markaryd avvek från den gällande ordningen på flera sätt. Brodde Jakobson i Markaryd övertog sysslan efter sin far, och hans son skulle på samma vis utses till länsman i Markaryd efter honom, och de fick sitt uppdrag av kronan. Läget vid gränsen till Danmark ställde särskilda krav på länsmannen och postmästaren i Markaryd, som vi ska se.

Kunskaparna och korrespondensen

För den framväxande stormakten Sverige och dess mer eller mindre fredliga relationer med grannländerna blev det angeläget att kungen och rådet kunde hålla sig underrättade om läget ute i Europa, framför allt truppförflyttningar och värvningar som antydde planerade militära aktiviteter. Från 1610-talet utvecklades ett system med regelbundna skriftliga rapporter från utsedda meddelare, s.k. kunskapare. En i Hamburg nu boende svensktalande historiker, Heiko Droste, har forskat och skrivit om det svenska post- och underrättelseväsendets äldsta historia (*Personhistorisk Tidskrift* 1998). Han arbetar dessutom med en kommande bok i ämnet. Hans artikel ger en bra bakgrund till underrättelseväsendets framväxt och hur det kom att samordnas med postförseln.

Det var rikskanslern Axel Oxenstierna som knöt kontakten med den förste på kontinenten stationerade korrespondenten, Hieronymus von Birckholtz, som i sin tur skaffade sig ett utbrett kontaktnät av egna korrespondenter. Birckholtz var av brandenburgsk adelssläkt, men saknade förmögenhet, och hade varit i svensk hovtjänst under Karl IX:s regeringstid. År 1615 fick han sitt kungliga uppdrag som korrespondent för Sverige. Som bisyssla och täckmantel var han också ombud för privata arvsanspråk och uppträdde även som vanlig resenär. Birckholtz använde sig av redan fungerande postlinjer i Brandenburg, men också av en egen kurir eller skickade sina brev med köpmän på resande fot. Det var dock stora problem att föra rapporterna vidare till Sverige. Märkligt nog fick inte Birckholtz upplysningar om den förste diplomaten med svenskt uppdrag, Peter Topsen i Hamburg, förrän 1617, då Oxenstierna gav honom i uppdrag att förmedla sina brev genom Topsen. Från Hamburg skickades breven landvägen genom Danmark. Det fanns tre eller fyra svenska postbud som red mellan Hamburg och den svenska gränsen. Birckholz återvände till Stockholm 1617 och dog våren därpå, utan att ha fått sin rättmätiga ersätt-

Karta över postvägen mellan Sverige och kontinenten 1620-1645.

ning, ett problem som tycks ha varit legio för residenterna.

Det bör också erinras om att kunskaparnas rapporter inte enbart var avsedda som underrättelser för kungen och rådet, utan gav också stoff till de från början handskrivna posttidningarna som Stockholms postmästare skulle ställa samman varje vecka.

Från kontinenten till svenska gränsen

Efter ett förslag utarbetat av regeringens kunskapare i Hamburg, holländaren Leonard van Sorgen, inrättades ett fast svenskt postkontor i Hamburg år 1620. Någon ytterligare svensk postföring längre bort än Hamburg behövdes inte, ansåg van Sorgen, "emedan härifrån i hvarje vecka avgå regelbundna poster och bud till Italien, Spanien, Frankrike, England och genom hela Tyskland ända till Böhmen, Schlesien, Österrike och Ungern, med hvilka alla bref kunna expedieras med fullständig säkerhet". Breven skulle försändas inneslutna i en ränsel, som av en snabb häst och en rask karl fortskaffades från den ena posten till den andra genom natt och dag. Det blev van Sorgen som fick uppdraget att ordna postgången från Hamburg till Sverige, men han fick ökade befogenheter då han 1620 anställdes som Sveriges diplomatiske resident i Hamburg, med den dubbla uppgiften att förmedla brev och information. Han avlöstes av Anders Svensson, adlad Ödell, som innehade tjänsten 1625-1630, och som därefter var stationerad i Helsingör som svensk resident i Danmark. Arbetet på postkontoret sköttes av en anställd postmästare. Postföringen mellan Hamburg och Stockholm avgick en gång i månaden fram till sommaren 1620. Den ordinarie postgången med befordring av privata brev fungerade allra senast den 28 juli 1620, datumet för de äldsta bevarade brevkartorna som redovisar privat post. Under året 1620 avgick det knappt tvåhundra brev från Hamburg.

Lennart van Sorgen hade i sitt förslag fäst uppmärksamhet på att Kungl. Maj:t måste utverka tillstånd hos den danske kungen att få föra den svenska posten genom Danmark, vilket inte vann gehör. Den svenske kungen stödde sig på en överenskommelse mellan länderna från 1580, som lät Kungl. Maj:ts tjänare och undersåtar fritt passera genom de respektive länderna. Oviljan att aktualisera den gamla överenskommelsen och få legitima papper för passagen genom Danmark, samtidigt som Kungl. Maj:t förväntade sig att posten kom fram i

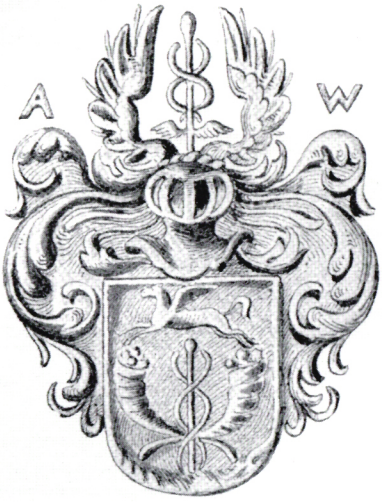

Vår förste generalpostmästare, Andreas Wechel, innehade ämbetet endast 1 1/2 år. Detta är hans vapen och hans sigill. Hans namn försvenskades till Anders då han trädde i svensk tjänst.

rätt tid, ställde den svenske residenten i Danmark i en besvärlig situation. Anders Svenssons brev till Axel Oxenstierna innehåller dels rapporter om vad som kan vara av intresse att förmedla som kunskapare, dels de konkreta problemen med att utan pass försöka föra posten genom grannlandet med stor risk för alla inblandade. Ett av de tyska postbuden hade kommit ända upp till Skåne men nekades att passera gränsen och måste återvända till Helsingör. Några färjemän som fört honom över sundet hade fängslats och skulle komma att straffas hårt. Därför hade Svensson på eget bevåg varit i Köpenhamn för att försöka utfärda pass,

men utan resultat, då den danske kungen inte var tillfreds med att ärendet inte hade förhandlats på högsta nivå.

Ett officiellt skäl för restriktioner för resande var faran för epidemier, och i ett av Anders Svenssons brev påpekas att danskarna inte är förvissade om att pesten som härjat i Sverige hade upphört. Det verkliga skälet torde ha varit att Danmarks territorium kränktes och det uppstod en politisk konflikt när den svenske kungen negligerade saken. Förbudet för den svenska posttransporten kringgick Anders Svensson genom att skicka sin dräng att leta sig fram "på en sådan väg som intet många resa, och eljest med begynner här nu blifva bekant med bönderna, så att jag intet annat tror, utan hans resande till en god tid skall så väl kontinueras". Eftersom breven nådde adressaten lyckades han uppenbarligen ta sig fram till Markaryd på det sättet. Den svenska postföringen genom Danmark fick en för bägge länderna tillfredställande lösning genom att den svenska posten började skickas med den ordinarie danska posten från Köpenhamn och vidare upp till Anders Svensson i Helsingör. Det är oklart när ordningen infördes, men senast 1625 då postmästaren skrev att det med den ordinarie posten från Köpenhamn fanns ett brev till hans höghet (Axel Oxenstierna) som han strax skulle skicka till Brodde i Markaryd "att han genom natt och dag sänder en post därmed". Formuleringen visar att den tyska posten inte tog sig längre än till Köpenhamn. Postgången mellan Helsingör och Markaryd tycks ha lösts med improvisationer allt efter rådande omständigheter. Det är också uppenbart att Brodde på eget bevåg fick ordna med postföringen mellan Markaryd och Helsingör i ett senare skede. I en skrivelse daterad 14 maj 1618 anmodas till och med Brodde vidaresända brev som kommer från Helsingör till "Hans Kungl Mai:t".

Postförvaltaren och kunskaparen Brodde Jakobson

Det äldsta dokumentet om länsmannen Brodde Jakobson i Markaryd är ett brev i Riksregistraturet från den 2 december 1594. Han övertog uppdraget som länsman efter sin far, enligt en uppgift i ett brev från sonen vid Broddes bortgång, och skötte uppenbarligen sitt uppdrag väl. Läget vid gränsen gjorde postansvaret i Markaryd särskilt viktigt för kronan, och år 1616 belönades den "trogne undersåten" av Kungl. Maj:t med brukanderätten till gårdarna Örrhult och Örnefall. (Brodde kallas alltid vid förnamn i de samtida handlingarna, så också i denna artikel.) I det nämnda brevet från 1618 sägs att kungens utsände trotjänare Erich Jonsson var utskickad till Danmark för att "några wåra wärf förrätta, och wi wele, att han, medan han där är stader, skall oss som oftast låta weta besked därifrån... hvarför befalle wi dig, att när han skickar dig nogre bref till handa ifrån Helsingör, oss tillskrifne, du då strax genom natt och dag förskaffar dem till oss där som vi kunna stadde vara. Rätta dig här effter." Skrivelsen visar att det var kungens och rådets intresse av underrättelser från Danmark som var av högsta betydelse, och Broddes postuppdrag var alltså redan från början att vara en länk i det utbredda underrättelseväsendet.

Ännu i början av 1600-talet var det inte regel att länsmannen var skrivkunnig, men Brodde Jakobson behärskade konsten om än med en medeltida piktur och valhänt stavning och formulering, som inte är lätt att läsa. Men han kom att utveckla sin skrivkonst genom åren, och efter hand skaffade han sig ett brett kontaktnät och lämnade allt längre och mer initierade rapporter. Brodde blev en trogen och användbar man i kronans tjänst. Uppdragen som länsman, postmästare och kunskapare gick så i varandra att han vid ett tillfälle meddelade Axel Oxenstierna att han stoppat ett par misstänkta personer vid gränsen. "Den Ene gifver sig ut för en Stodent, och den andre för en Skrädder", och deras tillvaratagna brev tillsträlldes Rikskanslern, "om Eders härlighet täkes at opbröta och se om der står noget uti som liger magt opå".

I ett tidigt brev till Axel Oxenstierna, daterat 17 november 1619, berättar Brodde att kungen av Danmark har begett sig till Frid-

lizborg /Fredriksborg/ för att pesten härjar i Köpenhamn, och enligt vad som sägs i Helsingör och Helsingborg även andra sjukdomar. Men, skriver Brodde, "i Skåne och Halla/and/ dee döör brett af pestilens och gifter". Vidare har en Anders Jöransson som rymt till Tyskland skickat sin kona till sin moder och andra i Sverige med brev och ärenden. Nu undrar den nitiske Brodde om han ska försöka ta fatt honom om han kommer efter, och föra honom till Jönköping, det vill säga till landshövdingen för förhör eller åtal. Kronan hade uppenbarligen en lojal undersåte i länsman Brodde. När han skrev det sista brevet den 6 januari 1644 var Sverige en stormakt i krig. Brodde rapporterar om militära aktiviteter i Danmark, som vi med facit i hand ser vara inledningen till det krig som pågick till 1645, då freden slöts vid Brömsebro.

Inledningsvis får vi veta att Brodde också rapporterade till sekreteraren Gyllenclou, som fått brev åtta dagar tidigare. Han berättar nu om soldaternas mönstring i Skåne och Halland, att de skickats till Halmstad för att rensa gravarna och vallarna och att även bönder och drängar, med grepar och bössor, skickats till Laholm. Gränsen vaktas dag och natt, och en dansk adelsman, Oloff Holk, har tillsammans med en annan adelsman varit invid gränsen vid Markaryd och inspekterat vägarna och andra "legenheter. Brodde har inte kunnat få någon kunskap från Holstein och Öresund, "ehuru wähl jagh en karl tillfören diit uth på kunskap hafver". Posten som han sände till Helsingör för fjorton dagar sedan är där ännu kvarhållen och han har inte fått det ringaste tecken därifrån. Brodde oroar sig över att köpmän som reser från Stockholm till Danmark till äventyrs kan föra kunskap till Danmark, och det är hans underdåniga fråga om han ska låta dem passera, eftersom ingen får resa därifrån. "Ty i sundet är hårdt förbudet, och håller der stark wackt, att ingen kommer der öfwer som will åth Swerige". Brodde hade då ännu inte fått veta att kriget pågick sedan tre veckor och att fältmarskalken Lennart Torstensson hade hunnit besätta en stor del av Holstein.

Danskarnas sätt att hindra information att nå fram var framgångsrikt. Inte ens regeringen var underrättad därom när de skrev till Brodde den 23 december 1643, med order att om han skulle förnimma någon fientlighet mellan "oss och Danmark" skulle han hålla brevsäcken inne tills han fick vidare befallning. För att de nyheter Brodde kunde tänkas förmedla skulle nå regeringen så snart som möjligt fördubblades postgången mellan Stockholm och Markaryd. Det blev också viktigt att få fram breven längs andra vägar när posten över Danmark blev avskuren. För en bättre postgång mellan Baltikum och Sverige fick den andre postmästaren i Stockholm, Olof Jönsson, i uppdrag att organisera en postväg över norra Sverige till Finland och till Baltikum. Det innebar att Markaryd inte längre var den enda och därmed sårbara länken mellan Sverige och kontinenten.

Postvägen Markaryd–Stockholm

När Brodde fick sitt första uppdrag att forsla brev från Danmark skickades posten sannolikt på det vis som var brukligt sedan länge, det vill säga med kurirer mellan länsmännen och genom den bönderna ålagda skjutsningsskyldigheten. Det finns inga uppgifter om vilka som anförtroddes uppdraget som kurirer inom Sverige. Man kan därför förmoda att länsmannen skickade någon lämpad person på eget bevåg. Det tycks inte ha varit en helt väl fungerande ordning. I samband med postens inrättande i Hamburg var det angeläget att också få en tillfredställande postföring mellan Markaryd och Stockholm. I augusti 1620 skrev kungen till ståthållarna mellan danska gränsen och Stockholm och förklarade att man förordnat "visse poster" mellan Stockholm och gränsen. För att de skulle kunna komma fortare fram ålades ståthållarna att inom sina län ordna med två ordinarie posthästar på var tredje mil, utom för Bengt Kaffle i Jönköping som av någon anledning skulle anskaffa tre hästar.

Det är oklart om man också förde ordinarie post med häst redan från 1620. Ett rät-

Karta (något beskuren) över postvägarna i Jönköpings län 1677.

tat brevkoncept av Axel Oxenstierna, daterat i mars 1624, stipulerar att alla ärenden inte var av sådan brådska att det behövdes en ridande post, ”hvarför hafve vi det så förordnat, att gångande poster och bud skola över hela riket hållas, de där dageligen postera till fots landstråten åter och fram, bärandes så våre och våre officerares, såsom alle privatpersoners, de vare sig af hvad stånd de äro, bref och bud till de orter, som hvar är beredd att gå”. Det sägs inget om särskilt utsedda postbönder, utan man får förmoda att länsmannen fortfarande hade ansvaret att ordna med postförseln till näste länsman.

Någon utvidgad postgång utanför sträckan Stockholm-Markaryd blev inte genomförd förrän i februari 1636. Det första förslaget anger att dubbla kurirer ska tillsättas för postföringen efter de nya linjerna, men ock-

så att det skulle ordnas med gående post från centralorterna på sträckan. När den första postordningen antogs 1636 skickades Olof Jönsson ut i landet för att ordna med posthåll och utse postbönder utmed sträckorna. Det finns ingen förteckning över postgårdarna från den tiden, men däremot odaterade posttaxor som enligt påskrift kan dateras till 1641 och 1643. Det var med all sannolikhet också den väg som posten fördes redan 1620, det vill säga via Södertälje, Norrköping, Linköping, Gränna, Jönköping och Markaryd och därifrån vidare genom Helsingborg, Helsingör och Köpenhamn till Hamburg. Breven till Hamburg, och andra orter på vägen hitom och bortom danska gränsen, avgick från Stockholm varje lördag klockan sex.

På en karta över Jönköpings län från 1677 kan vi följa vägen från Jönköping och vidare ner till Markaryd, genom städer, byar och förbi gästgiverier. Många av byarna är borta sedan länge, gästgiverierna likaså, och en del av vattendragen har förändrats, men om man betraktar de mer detaljerade häradskartorna och tar fasta på de byar och gårdar som ännu kan identifieras på en modern karta så går det att följa vägens sträckning. Det är fullt möjligt att med en kopia i handen leta sig fram längs den väg, som posten fördes under 1600-talet, på de sträckor som ännu finns kvar. Här och var sammanfaller den med det moderna vägnätet.

Förseningar och förklaringar

Breven från kunskaparna, och från myndighetens representanter i och utanför landet, var regeringens enda källa till information, och det var därför synnerligen angeläget att postgången fungerade som planerat. Genom 1636 års postförordning är det postens ofördröjda framföring som är av största vikt. Den löpande postdrängen ska avverka en mil på två timmar, och ingen postdräng skulle fördröja sig med tal och snack eller på annat vis uppehålla sig. När inte posten anlände till huvudstaden inom angiven tid skickades skyndsamt Olof Jönsson ut för att ta reda på orsaken till förseningen, och den som utan giltigt skäl hade sölat dömdes till fyra veckors fängelse på vatten och bröd.

Under 1637 utfärdades flera skrivelser till landshövdingarna mellan Stockholm och Markaryd med befallning att ta reda på orsakerna till att posten så ofta försenades. En av de förklaringar som gavs var ett emellanåt uppkommet problem, nämligen att stadsportarna låstes för natten och postbudet kunde därför få vänta i många timmar tills han om morgonen blev insläppt i staden. Så hade varit fallet i Jönköping på senhösten 1637. Den 28 mars 1640 klagar Axel Oxenstierna över att "ordinarie löpande posten är nu några veckor bortåt, här ankommen tämligen långsamt ..." Ett brev från Brodde till Axel Oxenstierna i april 1640 ger ytterligare en illustration till postkurirens vedermödor. Posten som ankommit från Nyköping den 19 mars skulle avgå från Markaryd till Helsingör tjugofyra timmar senare, men den hade anlänt till Markaryd nio timmar försenad, och blev sedan ytterligare försenad av följande skäl: "... när min postdreng kom till hellsingborg om fredagen klåckan 12 om middagen, war en sådan yhr som deraf af och till, med häftig storm twert emot, at han måtte förbijda i hellsingborg in till lördagen efftr middagen in moth klåckan 3, kom sedan med stoor möda öfwer sundet intet för än klåckan war inemoth 7 ..."

Nya gränser och nya postkontor

Den 6 april 1644 skrev Jacob Broddesson till Axel Oxenstierna och meddelade att Gud allsmäktig av faderlig vilja och försyn genom den "timmelige döden" kallat hans kära fader Brodde Jakobson från denna världen, och efterlämnat många faderlösa och några även moderlösa barn. I samma brev skriver han också att såsom hans fader, liksom dennes salig fader Jacob i Markaryd, hade tjänat fäderneslandet och dess regenter ställde sig nu Jakob Broddesson underdånigt till tjänst. Den 13 april fick han fullmakt att vara kronans länsman vid den svenska gränsstationen mot Danmark. Trots det pågående kriget tycks postgången genom Skåne ha fungerat, att döma av ett brev från

Broddesson. I detta omtalas att ett svenskt handelsskepp hade anlänt till Ystad och fört med sig brev och paket som han hade skickat vidare till Stockholm samma dag. Från slutet av 1645 ombesörjde Broddesson en svensk postföring mellan Helsingör och Köpenhamn, som avgick varje vecka, och som skulle fungera en tid innan postföringen åter blev en träta mellan regenterna. Vid fredsförhandlingarna vid Brömsebro 1645 togs frågan om Sveriges postföring genom Danmark upp på dagordningen, och resulterade i fredstraktatens formulering att svenska posten skulle få färdas genom grannlandet "utan hinder, uppehållning eller inkvisition".

Med fredsfördraget och Sveriges erhållna rätt till Halland under trettio år fick landet en kustförbindelse till Öresund som gjorde den gamla vägen över Markaryd och genom Skåne obehövlig. Länsmanssysslan i Markaryd upprätthölls ändå tills vidare, och Jacob Broddesson fick i februari 1646 "konfirmation" på sitt uppdrag. Ett memorial från april samma år preciserar att "först skall han låta sig anlägit vara att jämligen hålla allmogen därnere uti godt humeur, trohet och lydno mot H. K. M:t och riket...si och hjälpa till, att kronones räntor och utlagor blifva i rättan tid af allmogen där nere utgiorde.." Han skulle också särskilt ta hand om kronans tjänare som var stadda på resa, och dessutom hålla uppsikt över vilka som passerade gränsen och kontrollera och rannsaka pass och bevis. Personer utan giltigt pass eller misstänkta personer skulle han ta fast och föra till slottshopmannen i länet. Som femte punkt preciseras att han med flit ska sköta postförvaltningen. Vidare ska han "esomoftast" skriva till Hennes Kungl. Majt:s kansli om sådant han förnimmer och som kan vara bra att hålla kansliet underrättat om, men också hålla landshövdingarna i länet underrättade. Regeringen tänkte uppenbarligen behålla postkontoret i Markaryd jämte det nya postkontoret i Halmstad, men ändrade sig. Broddesson fick förflyttning till Halmstad samma år. Där blev han

När Sverige 1645 fick Halland på trettio år flyttades gränspostutväxlingen från Markaryd till Halmstad. Om postbonden anlände till staden efter det att portarna stängts för natten fick han vänta till morgonen innan han blev insläppt i den väl befästa staden och kunde lämna posten. Bild: Krigsarkivet.

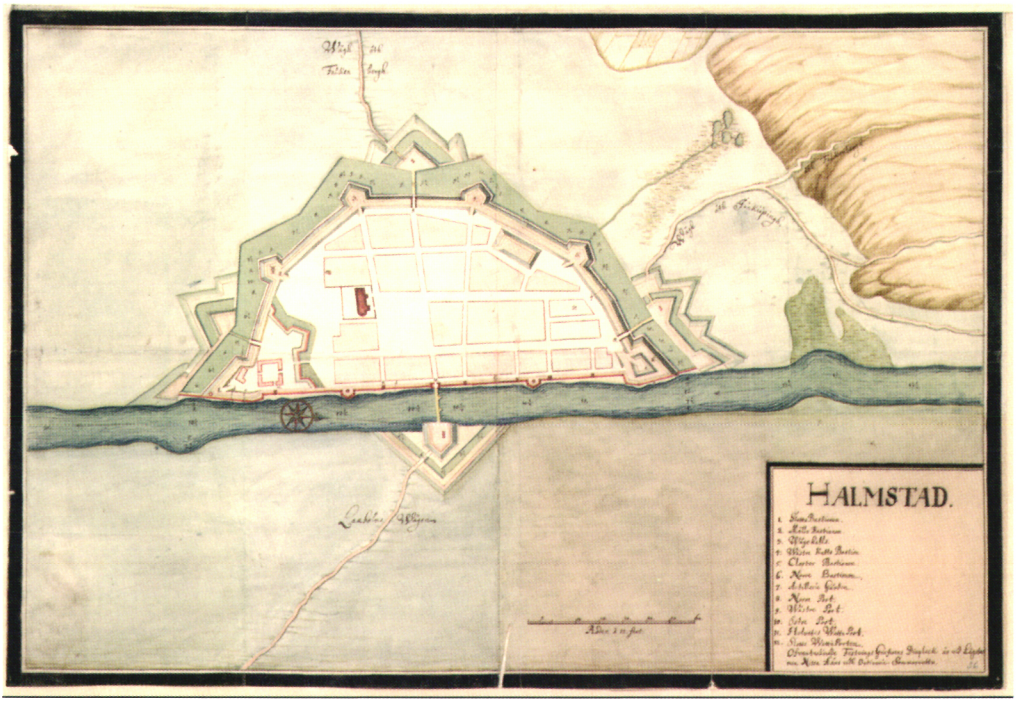

inte bara den förste postmästaren i staden utan dessutom stadsfogde. Han skulle fortsätta sin karriär som stadens representant i riksdagen och blev 1662 borgmästare i Halmstad.

Broddesson var gift med Sigrid Baaz, en änka med två söner från det första giftet. Den ene av dem, Gabriel Hilletan, blev Broddessons biträde på postkontoret och kom att göra karriär genom postväsendet. Enligt Ernst Grape, *Postkontor och postmästare,* hade Broddesson gjort kronan sådana stora tjänster, och särskilt under kriget, att han blev en svuren fiende för danskarna som "omsider hans gård i Markaryd utplundrat och alldeles uti aska lagt".

Hur gick det då med postkontoret i Markaryd? Teodor Holm antog att posten fördes mellan Halmstad över Laholm till Markaryd, där postgården då skulle ha funnits kvar, och vidare till Stockholm, men reserverar sig med att det kan ha varit möjligt att den nya postlinjen gick direkt från Halmstad till Jönköping. Så tycks också ha varit fallet. I Riksarkivet finns odaterade förteckningar över postbönder och den sträcka de skulle föra posten, som enligt senare påskrifter dateras till slutet av 1600-talet. Förteckningarna har tillkommit på grund av att en och annan gammal postgård ersatts av en ny gård och postbonde utmed sträckan, men vägen överensstämmer i stort sett med äldre förhållanden. Posten mot Halmstad gick då över Gislaved, och vidare över Kollåkerskog, en liten ort belägen strax utanför Smålandsstenar, vilket visar att posten fördes utmed Nissastigen mellan Halmstad och Jönköping under 1600-talet. Att Markaryds postkontor upphörde 1646 när orten förlorat sin betydelse som gränsort bekräftas också av Grape, som inte har någon uppgift om postmästare i Markaryd efter 1646. Markarydsposten återuppstod några år på 1670-talet under pågående krig med Danmark.

Markaryds postkontor 1676-1678

Jacob Broddessons styvson Gabriel Hilletan fick i december 1675 sysslan som postmästare i Helsingborg, vilket innebar att han i likhet med sin far och farfar hade det dubbla uppdraget att vara postmästare och kunskapare. I ett tackbrev till rikskanslern Magnus Gabriel De la Gardie, den dåvarande chefen för Postverket, betygar Hilletan att han ska "... med Guds bistånd således förvalta samma postmästaretjänst, och mig således om korrespondensen och kunskapen vinlägga ..." Sedan freden i Roskilde 1658 hade Skåne, Blekinge och Bohuslän tillhört Sverige, och man behöll också dessa landskap vid det följande fredsslutet i Köpenhamn 1660. När kriget mellan grannländerna utbröt på nytt 1676, och danskarna intog Helsingborg, tvingades Hilletan fly från sin post. Han fick istället ett nytt uppdrag i Markaryd som den fjärde generationens postmästare på orten, men då enbart som arméns postförvaltare och en dåtida krigskorrespondent. Han blev också överproviantmästare.

I ett brev daterat 22 november 1676 får vi veta att " ... hans Kungl. Maij:t haur mig anbefallt här wed Markarydsgränzen at förwalta Postwäsendet och draga tijdig omsorg at Posten med säkra lägenhetr kan blifwa till Armén afsändt ..." Hilletan fortsätter att rapportera om vad som tilldragit sig sedan föregående brev, särskilt om den svenska respektive danska arméns positioner. För de svenska mannarna har man i en bondby bakat 16.000 lisspund skorpbröd, och man har också lagt beslag på en transport med salt på väg till de danska trupperna. Brevet vittnar också om hur krig då som nu drabbar civilbefolkningen. En by med fjorton gårdar hade bränts av svenskarna, och elden också nått en dansk krutdepå som sprängdes i luften. Brevet berättar också om tillfångatagna snapphanar. En vecka senare rapporterar Hilletan att bönder som varit i armén kommit tillbaka, och att de bragt posten med sig: "... med den förnimmas intet annat ähn wår Armé står ähn stilla som förr på denna sijdan Kivflinge Bro ... och hindrar någon öfwerkomlighet ... och /när/ strömmen tillfrysa, så lehr de wåhra så snart hans Excell: gr. Pontus och öfwerste Baronoff komma til Armén, gå på fienden lös. Några små partier. Emellan 20 eller 50 man gå un-

Svea rikes postvägar år 1698.
Originalet finns i Post & TeleMuseum i Köpenhamn.

der tijden på hwar andra uthi hwilket de wåhra hafua fådt åtskilliga fångar, dee danska havua och fått några ...”

Det är alltså ett dramatiskt skede i Sveriges historia som brevet vittnar om. Den 4 december gick svenskarna under ledning av Karl XI och fältmarskalken Simon Helmfeldt över isen vid Lödde å utanför Lund och föll danskarna i flanken. Slaget vid Lund kunde inledas.

Hilletans sista brev från Markaryd är daterat 22 februari 1677. Det återger detaljer om kriget, bland annat planer på att kringränna Kristianstad, där det har varit mycket skjutande. En stor del av brevet redogör för snapphanarnas räder emot skånska och även småländska bönder. I ett brev den 12 februari skriver han att ”för snapphanare lefwa wi här i stor fara, och törs iag ingen natt wara wedh gårdarne uthan i skogshus”. Av brevet förstår man att omständigheterna inte kan ha gjort det möjligt för Hilletan att ha familjen boende i Markaryd. (Hilletan var gift två gånger, och hade nio barn som uppnådde vuxen ålder. Han adlades 1682, samma år som han blev överkommissarie i Karlskrona.)

Förre postmästaren i Karlskrona, Magnus Hylteen, anlände till Markaryd i april 1677 och blev kvar till december 1678. Han ersatte Hilletan och fortsatte rapporteringen från krigets ruskiga vardag. Ett brev från den 19 oktober 1677 inleds på följande vis: ”Nytt är dhetta af hufvudqvarteret Liungby d. 17 octob. Ifrån General Proviantmästaren och Postmästaren Gabriel Hilletan: Hans kongl. Maij:t står medh sin Armé ...” Brevet visar att Hilleton fortsatte att lämna uppgifter från armén, men nu till Hylteen som skrev rapporterna. Men det fanns fler källor. I augusti samma år inleds ett brev med upplysningen att ”Igår worde Prästhustrun i Oderlunga her ankommen som d. 6 hujus ifrån Rönneberga af Kungl. Cantzliet affärdades medh bref och ordre til dhe här en tijd bortåth stående åtskilliga Troupper så til foot som häst ...”

Efter krigets slut upphörde arméns postkontor i Markaryd. Den ordinarie posten gick andra vägar genom Skåne till Kristianstad och Ystad respektive Helsingborg, utan att passera Markaryd. Det skulle dröja till 1862 innan platsen åter fick ett postkontor, men då ett helt ordinärt sådant utan andra funktioner än att befordra brev och andra försändelser.

Källor och litteratur

Droste, Heiko,
Hieronomus von Birckholtz,
Sveriges förste underrättelseman.
Personhistorisk tidskrift 1998.

Grape, Ernst,
Postkontor och postmästare.
Stockholm 1951.

Holm, Teodor,
Sveriges allmänna postväsen 1620-1718.
Del I-II. Stockholm 1906-1907.

Westerhult, Bo,
Kronofogde, häradsskrivare, länsman.
Lund 1965.

Österberg, Eva,
Gränsbygd under krig.
Lund 1971.

Otryckta källor

Riksarkivet:
Brev till Magnus Gabriel De la Gardie.
Inkomna brev Ser C:II, E 1609-1610.

Riksarkivet:
Posttaxor från början av 1640-talet.
Kanslikollegii GIIg:1.